

TARTU ÜLIKOOL
Sotsiaalteaduste valdkond
Johan Skytte poliitikauuringute instituut

Hardi Häelme
**KARJÄÄRIPOLIITIKUTE ESILETÕUS EESTIS
TAASISESEISVUMISJÄRGSETE MINISTRITE NÄITEL**

Bakalaureusetöö

Juhendaja: Martin Mölder, PhD

Tartu 2023

Autorsuse deklaratsioon

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite seisukohad, ning kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Töö sõnade arv: 7546

Hardi Häelme, 15.05.2023

Annotatsioon

Töö eesmärgiks oli uurida Eesti ministrite ekspertiisi vahemikus 1990-2023 ning kuidas ekspertiisiga ministrite osakaal on Eestis valitsuselt valitsusele muutunud. Töö teoreetiliseks aluseks oli kartelliparteide teooria, mille kohaselt poliitilise süsteemi kartellistumine toob endaga kaasa karjääripoliitikute ulatuslikuma esiletõusu. Ministrite ekspertiisi hinnati autori poolt välja töötatud hindamissüsteemi alusel internetist kätte saadud andmete põhjal. Kokku hinnati 199 ministrit, kes pidasid kokku 322 ametiaega.

Peamiseks tulemusteks saab välja tuua, et alates 1990. aastast on ekspertiisiga ministrite osakaal vähenenud umbes 20% võrra ca 80%-lt ca 60%-le. Samas, kui vaadata enim ministriportfelle omanud erakondi ehk Eesti n-ö poliitilist kartelli, on seal näha vaid kahel erakonnal osakaalu langust, kuid kaks erakonda on säilitanud sarnase taseme oma esimeste valitsusaegadega.

Abstract

The purpose of this bachelor's thesis was to study the expertise of Estonian ministers in 1990-2023 and how the percentage of expert ministers in the government has changed during this time period. This was based on the cartel party theory, in which cartelization of the political system causes the emergence of career politicians. Expertise of the ministers was evaluated by a grading system made by the author himself using data from the Internet. In total 322 ministerial offices with 199 ministers holding them were evaluated.

The research shows that since 1990, the percentage of expert ministers in office has fallen about 20% from ca 80% to ca 60%. At the same time two of the four major parties that have held the most cabinet positions have kept their proportions at the same level while two have are showing downward trend.

Sisukord

Sissejuhatus.....	5
1. Ministrite ekspertiis ja poliitika professionaliseerumine	7
1.1 Kartellierakonnad	7
1.2 Poliitika professionaliseerumine	10
1.3 Minister kui valdkonna ekspert	11
1.4 Hüpoteesid.....	12
2. Metoodika	14
2.1 Uurimisstrateegia	14
2.2 Juhtumite valik ja andmed.....	16
2.2 Ministriportfellide kategooriad	17
2.3 Hindamissüsteem	19
2.4 Uurimuse piirangud	20
3. Tulemused ja analüüs.....	21
3.1 Ministriportfellide jagamise protsess Eestis	21
3.2 Ekspertiisiga ministrite osakaal valitsuste kaupa	21
3.3 Ekspertiisiga ministrite osakaal erakondade kaupa.....	25
3.4 Järeldused.....	30
Kokkuvõte.....	32
Kasutatud kirjandus	34
Lihtlitsents.....	36

Sissejuhatus

Eesti taasiseseisvus aastal 1991, kuid juba aastal 1990. aasta 3. aprillil astus ametisse taasiseseisvumisaja esimene Vabariigi Valitsus Edgar Savisaare juhtimisel. Ametlikult on see 34. Vabariigi Valitsus (Vabariigi Valitsus, i.a). Alates sellest ajast on olnud Eestil 19 erinevat valitsust lisaks praegusele võimulolevale Kaja Kallase kolmandale valitsusele. Selle aja jooksul on ministritoolidel istunud sadu erinevaid ministreid. Mõned lühemat, mõned pikemat aega, mõned ainult üht ministereeriumit esindades, mõned olles mitmes erinevas rollis.

Ministri roll tänapäeva ühiskonnas on äärmiselt tähtis. Minister esindab valitsuses oma erakonda, valijaid, ministereeriumit, parlamenti, rahvast ning on pideva sotsiaalse surve all. Ta peab igapäevaselt vastama ajakirjanike ja teiste poliitikute küsimustele, selgitama otsuste ja seisukohtade tagamaid ning tõestama oma kompetentsust riigi- ja minsteeriumijuhina. Lisaks sellele kõigele peab ta ka tööväliselt olema eeskujulik kodanik järgides kõiki eetika-, moraali- ja sotsiaalseid reegleid. Selleks aga, et minister oskaks oma tööülesandeid täita ehk küsimustele vastata, ministereeriumit juhtida, esindada jne peavad tal lisaks „poliitikuoskustele“ (nt kommunikatsioon meedia ja valijatega, kampaaniate tegemine, erakondliku poliitika tegemine) olema ka valdkonnapõhised teadmised, et oma ministrikohustusi edukalt täita tõestades sellega oma kompetentsi ja tõstes parlamendi ja rahva usaldust tema ja kogu riigiaparatuuri osas.

Valdkonnapõhiseid teadmisi saab minister kolmel viisil: omandades vastav (kõrg)haridus, töötades selles valdkonnas või puutudes valdkonnaga kokku oma poliitikukarjääris. Antud töö käsitleb neist vaid esimest kaht jättes välja poliitikukarjääris omandatud ekspertiisi.

Selle uurimistöo eesmärk on kaardistada, millised ministrid on enne ministriks saamist kas hariduse või töökogemuse kaudu omandanud vastava valdkonna ekspertiisi, et ministereeriumit juhtida ning milliste ministrite puhul on neid partei poolt „tundmatusse vette“ visatud. Sellest tulenevalt on uurimisküsimusteks:

- 1) Millisel määral on taasiseseisvunud Eesti valitsustes ekspertiisiga ministrite osakaal muutunud?
- 2) Millisel määral on taasiseseisvunud Eesti erakondades ekspertiisiga ministrite osakaal muutunud?

Uurimisküsimusele vastamiseks loob autor esmalt teoreetilise kirjanduse baasil arusaama kartellierakondadest, poliitika professionaliseerumisest ja kuidas see võib mõjutada

portfellide jagamist ning lõpetuseks kuidas ministrit kui oma valdkonna eksperti vaadeldakse ja millised eelised see annab ministrile professionaalsete poliitikute ees. Sellele järgneb töö analüütiline osa, kus esmalt autor kirjeldab andmete kogumise metoodikat ja valimit ning seejärel esitab andmed koos omapoolsete selgituste ja interpretatsioonidega. Töö põhiosa lõppeb andmetest tehtavate järelduste ja analüüsiga, kust selgub ka see, kas hüpoteesid peavad paika või mitte. Lõpetuseks võtab autor töö kokku ning vastab sissejuhatuses püstitatud uurimisküsimustele.

Lähtudes Katzi ja Mairi (1995) kartellistumise teooriast ning Semenova (2018; 2020) ja Sikki (2003; 2006) poolt uuritud sarnastest teemadest Eesti ja Ida-Euroopa kontekstis, võib oletada, et kartelliparteid ja nendega n-ö „kaasnevate“ karjääripoliitikute osakaalu suurenemine on jõudnud ka Eesti poliitilisele maastikule. Seega on autori poolt sõnastatud ootus lähtudes teoreetilisest raamistikust, et ekspertiisiga ministrite osakaal on 30 aasta jooksul valitsuskabinetides vähenenud ning karjääripoliitikute osakaal tõusnud.

Uurimistöö soovib tuua laialdaselt käsitletud teema (ministrite kvalifitseeritus vastavale ametikohale) Eesti konteksti luues ülevaate sellest, millisel määral on viimase 30 aasta jooksul usaldatud ministriportfelle kvalifitseeritud ja valdkonna ekspertiisi omandanud ekspertidele võrreldes karjääripoolitikutega ning millised muutused on aja jooksul toimunud ehk kas emba-kumba on rohkem eelistama hakatud. Andmed vajalikuks tööks leidis autor peamiselt internetist (Vikipeedia, Riigikogu ja Vabariigi Valitsuse kodulehed).

1. Ministrite ekspertiis ja poliitika professionaliseerumine

Töö teoreetiliseks raamistikuks on kartellierakonnad, poliitika professionaliseerumine ja ministrite ekspertiis ehk mis suunas on poliitiline maastik liikunud valdkonna eksperdi ja professionaalse poliitiku „skaalal“ ning millised eelised või puudused on poliitikust ministril ekspertministri ees. Täpsemalt käsitlen varasemaid arutluskäike selle kohta, et mis on professionaalse poliitiku ja ekspertministri eripärad ja kuidas neid ühiskonnas vaadeldakse. Lisaks uurin ka kartellierakondade populariseerumist ja esiletõusu ning kuidas see on kaasa toonud poliitiku kui eriala professionaliseerumise.

1.1 Kartellierakonnad

Kartellierakond on 20.sajandi teises pooles välja kujunenud erakonnatüüp, mida iseloomustavad märksõnad nagu professionaliseerumine, riigieelarvest rahastamine, tsentraalsus ja koostöö teiste kartelliparteidega. (Katz & Mair 1995: 17-21). Kartellierakonna mõiste tõid üldkasutusse Richard Katz ja Peter Mair 1990ndatel. Laiahaardeliste (inglise k *catch-all*) erakondade kõrvale tekkinud erakonnatüüp hakkas Katzi ja Mairi sõnul laialdaselt levima juba 1970ndatest (Katz & Mair 1995: 18). Eestis võib pidada kartelliparteide alguseks aastat 1996, kui esimest korda said erakonnad riigipoolse rahastuse osaliseks 5 miljoni krooni ulatuses, mis on tänapäevaks kasvanud juba 5 miljoni euroni (Seadus 1996. aasta riigieelarve 1995; ERR 2022).

Kartelliparteid on riigieelarvest rahastatavad parteitüübid, kus partei eliitpoliitikuid premeeritakse kõrgemate ametikohtadega, erakonnad teevad omavahel koostööd, et vältida väliste isikute ja erakondade poolt tulenevat kartelli õõnestamist ning otsustus- ja tegutsemisprotsess on tsentraalne. Eliitpoliitikute premeerimine ja nende vahel ametikohtade jagamine on aitanud kaasa ka poliitika professionaliseerumise nähtusele. Katz ja Mair (1995: 19) arutlevad, et kui eliitparteides oli poliitika eesmärk tuua suurimad privileegid iseendale/eliidile, massiparteides tegutseti sotsiaalsete huvide nimel, laiahaardeparteid jätkasid laiema eesmärgiga tegutsemist, siis kartelliparteide esiletõusuga on poliitika eesmärk asendunud eesmärgipärase sotsiaalse tegutsemise asemel individuaalsete eesmärkide saavutamise ja poliitika on muutunud elukutseks.

Selleks, et kartell säiliks, teevad erakonnad omavahel koostööd säilitades sedasi ametikohad enda kätes. Katz ja Mair (2009: 759) toovad kartellide puhul välja kaks ohtu: uued tulijad ja kartellile selja pööramine. Põhiline tegevus kartellidel toimubki selle kahe asja ümber - hoida

korras parteide sisepoliitika ja vältida ülestõusmisi seestpoolt (nagu juhtus näiteks Isamaaga) ning vältida uute tulijate esiletõusu poliitilisele maastikule, mis võiks olemasolevat poliitilist kartelli õõnestada või selle sootuks lõhkuda. Kui varasemate mudelite (eliit, mass ja laiahaardeline) puhul oli küllaltki selge, millised erakonnad olid selgelt valitsevatel positsioonidel ja millised mitte, siis kartelli puhul on see piir hägusem. Kõiki kartelliparteisid hoitakse kontrollitult valitsevatel positsioonidel (mitte ilmtingimata valitsuses), et säilitada stabiilsus poliitilises süsteemis ning seekaudu vähendada kartelli lagunemise tõenäosust (Katz & Mari 1995: 22). Võib öelda, et Eestis on kartell aja jooksul pisut muutunud, kuid tuumik on jäänud samaks. Pikima ajalooa kartelliparteideks võib pidada Reformierakonda, Keskerakonda, Isamaad, Sotsiaaldemokraate, värskeka liikmena EKRE't ning täiesti uueks tulijaks Eesti 200.

Nagu vihjatud, teostab kartellierakond oma võimu sellega, et nad jagavad omavahel ära tähtsad ametikohad premeerides sellega iga partei eliitpoliitikuid. Üheks selliseks näiteks võib tuua värske koalitsioonilepingu, täpsemalt sealt tulenevad vastutusvaldkonnad. Eesti 200-le jagati kohad näiteks Riigikogu esimehe, majandus- ja IT-ministri, haridus- ja teadusministri ja välisministri näol. Reformierakonnast tuleb peaminister, kaitseminister, justiitsminister kultuuriminister ja Riigikogu aseesimees ning Sotsiaaldemokraatidest siseminister, regionaalminister ja terviseminister (Vabariigi Valitsus 2023). Lisaks sellele jagatakse ära ka erinevate Riigikogu komisjonide esimeeste- ja aseesimeeste tiitlid. Need tiitlid on jagatud laiali peamiselt partei eliitpoliitikutele nagu näiteks Kristen Michal (kliimaminister, RE), Hanno Pevkur (kaitseminister, RE), Igor Taro (Põhiseaduskomisjoni esimees, E200) ja Priit Lomp (Majanduskomisjoni esimees, SDE).

Blyth ja Katz (2005: 40-43) väidavad, et kartellistumine ja kartelliparteide teke toimus laiahaardeliste parteide kõrvale ja nendele vastukaaluks, kuna laiahaardeliste parteide poliitika meelitada enda juurde võimalikult suur osa valijaid lubades järjest enam sotsiaalseid hüvesid ei olnud fiskaalpoliitiliselt jätkusuutlik ilma rahanduskriisi langemata või suurte kaotusteta valimistel. Samas aga kasvasid valimiskampaaniate kulutused mitmekordselt, mis tähendas seda, et laiahaardeliste erakondade strateegiad jõudsid punkti, kus ressursid sotsiaalseteks hüvedeks olid juba maksimaalselt (või ligilähedaselt) ära kasutatud ning valimiskampaaniate tegemine muutus samuti liialt kulukaks. Ressursside nappuses pidid parteid otsima neid mujalt kui seda senimaani tehtud (peamiselt annetused ja liikmemaksud), mistõttu otsustati end siduda riigiga ning muutuda riigi poolt finantseeritavaks organisatsiooniks (Katz & Mair 1995: 12). See tagas sisuliselt selle, et võimul olevad parteid

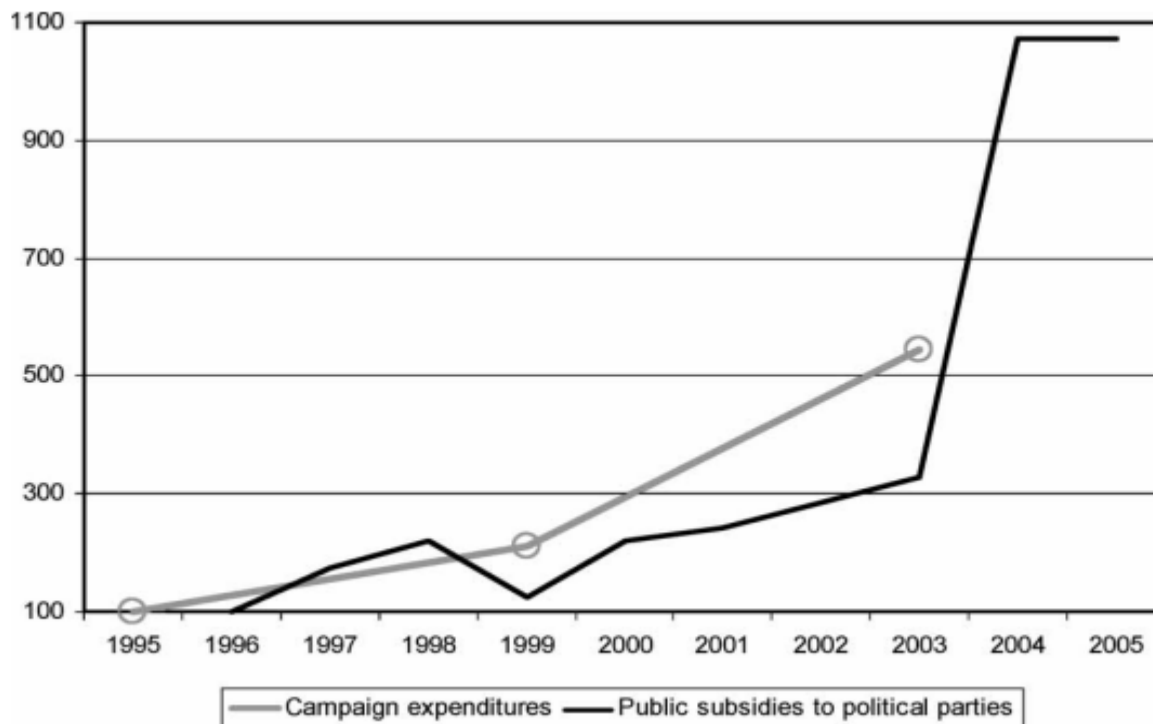
saavad ise otsustada, kui suure osa riigieelarvest erakonnad saavad ehk erakonnad hakkasid end riigi eelarvest ise rahastama (Katz & Mair 1995: 13).

Nagu eelnevalt mainitud, võib kartelliparteide sünniks Eestis pidada aastat 1996 esimese riigieelarvelise toetusega erakondadele. Aastal 2003 muudeti erakonnaseaduse riigieelarvelise eraldise punkti, mis tõi endaga kaasa küllaltki sarnase süsteemi sellele, mida kasutatakse ka 20a hiljem (Erakonnaseaduse muutmise ja sellest tulenevalt teiste seaduste muutmise seadus 2003). Sellega kolmekordistus erakondade rahastamine ühe aastaga 20-miljonilt kroonilt aastal 2003, 60 miljoni kroonini aastal 2004. Seda hetke võib Eesti poliitika kartellistumises pidada üheks väga märkimisväärseks tõukeks. Praegune süsteem näeb ette, et kõik Riigikogus esindatud erakonnad saavad proportsionaalselt oma fraktsiooni suurusele riigieelarvelist eraldist. Lisaks ka viimastel Riigikogu valimistel valimiskünnise alla jäänud erakonnad (Erakonnaseadus §12 lõik 2). Aastal 2023 makstavad riigieelarvelised toetused on leitavad allolevas tabelis (Tabel 1).

ERAKOND	FRAKTSIOONI SUURUS (2022 aasta seisuga)	RIIGIEELARVELISE ERALDISE MAHT AASTAL 2023 (eurodes)
Reformierakond	34	1 730 000
Keskerakond	26	1 320 000
EKRE	19	970 000
Isamaa	12	610 000
Sotsiaaldemokraadid	10	510 000
Eesti 200	0	100 000

Tabel 1. Riigieelarveliste eraldiste määr 2023. aastal. Allikas: Eesti Rahvusringhääling. 2022. „Erakonnad saavad tuleval aasta riigilt toetust 5,2 miljonit eurot“. <https://www.err.ee/1608818239/erakonnad-saavad-tuleval-aasta-riigilt-toetust-5-2-miljonit-eurot> (kasutatud 02.05.2023).

Kuna riigipoolne toetus sõltub suuresti fraktsiooni suurusest Riigikogus, on iga parlamendierakonna huvides lisaks enda püsijäämisele ning vähemalt samas suuruses fraktsiooni säilitamisele ka see, et fraktsioone ei tekiks juurde, mis võivad potentsiaalset rahastust vähendada. Allan Sikk (2006: 347) leidis, et kasutusele võetud proportsionaalse rahastamise süsteem selgelt pooldab juba parlamendis olevaid erakondi ning teeb parlamendivälisele erakondadele konkureerimise väga keeruliseks.

Joonis 1. Erakondade kampaaniakulude ja riigieelarvelise rahastamise muutus vahemikus 1995-2005. Allikas: Sikk, Allan. 2006. „From private organizations to democratic infrastructure: Political parties and the state in Estonia“. *Journal of Communist Studies and Transition Politics*, 22 (3): 341-361. (kuvatõmmis)

1.2 Poliitika professionaliseerumine

Võib väita, et kartellierakondade esiletõusuga on muutunud poliitiline maastik ka individuaalsel tasandil ehk järjest enam on esile kerkimas inimesi, kelle karjäärialane eesmärk ongi tegeleda poliitikaga. Samas on aga keeruline mõtestada, et mis või kes on poliitik ning kust maalt alates saab poliitikut nimetada professionaalseks karjääripoliitikuks. Gordon S. Black (1970) leidis, et kuigi olles poliitilisel ametikohal, siis mitte kõik volikogude/valitsuste liikmed ei pea ennast poliitikuteks. Ta tõi välja, et laias laastus sõltub iseenda poliitikuks pidamine oma karjäärialasest pühendumusest ning konkurentsi tihedusest volikogu/valitsuse kohtadele. Max Weberi käsitluse järgi saab poliitikut ja poliitikategijat eristada tema eesmärgi järgi - poliitik proovib elatuda poliitikast, aga poliitikategija elab, et teha poliitikat (Weber 1921: 6). Ka Mattozzi ja Merlo (2007) toob välja sarnase erinevuse kõrvutades karjääripoliitikut (keegi, kes töötab kogu oma elu poliitikasektoris) ja poliitilist karjääri (keegi, kes töötab mingi osa oma elust poliitilises sektoris). Seega pole meil täpselt ühest arusaama sellest, et kes täpselt on poliitik, kes on karjääripoliitik ning kes on lihtsalt asunud mõneks ajaks töötama poliitilises sektoris, kuid ei pea end üldsegi poliitikuks. Sellegipoolest võime (küll subjektiivselt) öelda, et karjääripoliitik on, vihjates Weberile,

keegi, kes proovib oma poliitilisest karjäärist ära elatuda ning teeb seda, vihjates Mattozile ja Merlole, kas kogu oma elu või suurema osa sellest.

Lisaks poliitikutele on professionaliseerunud (ja professionaliseerumas) ka erakonnad. Üha enam võib näha seda, kuidas erakondade esiotsa tõusevad pikaajased karjääripoliitikud (näiteks Jüri Ratas ja Helir-Valdor Seeder) ning lisaks neile pakutakse juba noortele poliitikutele karjäärivõimalust (näiteks haridus- ja teadusministri nõunik Daniel Kõiv ja kliimaministri nõunik Eliise Kuus). Seejuures professionaliseerub ka erakondlik tegevus üleüldiselt, mis kõige paremini ilmneb valimiskampaaniate näol. Juba Katz ja Mair (1995: 22-23) vihjasid sellele, et konkurents erakondade vahel (aga ka sees) on toonud kaasa vajaduse teha aina paremaid valimiskampaaniaid, osaleda aina rohkematel debattidel ning korraldada aina paremat suhtlust valijatega selleks, et mitte jääda alla konkurentidele. See on endaga kaasa toonud aina suurema rahastuse valimiskampaaniasse ning aina professionaalsemad meeskonnad kampaaniaid tegema (näiteks Eesti 200 poolt tehtud 2023. aasta Riigikogu valimiste *hollywoodilik* reklaam „Meiega on võimalik“).

Erakondade riigipoolse rahastamisega saab tõusta ka erakondade professionaalsus. Joonis 1 näitab meile, kuidas aastatel 1995-2005 muutusid erakondade rahastamise määrad nende kampaaniakuludega. Rahastamise suurenemisega saab erakond teha nii professionaalsemat kampaaniat kui ka professionaalsemalt korraldada oma igapäevaelu. See tähendab, et erakond saab enda ridadesse koondada inimesi, kelle igapäevatöö on poliitika tegemine ning nad ei pea selle kõrvalt äraelamiseks tegema muid töid. See pakub partei sees olevatele liikmetele poliitikale spetsialiseerumise võimalust tõstes partei üldist professionaalsust. Professionaalsed parteid aga meelitavad endale ligi ka inimesi, kelle ambitsioonid on teha poliitikat ehk (karjääri)poliitikut. Seega võib väita, et erakonnad on Eestis aja jooksul muutunud huvigruppe ühendavatest rühmitustest (näiteks Eesti Invaliidide Liit ja Põllumeeste Kogu) karjääripoliitikutid koondavateks poliitikat tegevateks spetsialiseerunud organisatsioonideks.

1.3 Minister kui valdkonna ekspert

Minister on ministeeriumi juht ning selle esindaja nii siseriiklikes küsimustes (näiteks Riigikogu infotunnis) kui ka rahvusvahelistel konventsioonidel ja kohtumistel. See tähendab seda, et ministril on vaja vastata küsimustele, pidada kõnesid ja anda selgitusi oma valdkonna ministeeriumi tööst ning üleüldisest riiklikust seisukorrast. Selleks peab ta olema kursis oma

esindatava valdkonnaga eriti siis, kui ta peab ilma ettevalmistuseta küsimustele vastama. Ühiskondlik eeldus on, et ministril on kõrgharidus, ideaalis tema portfellile vastav (ERR 2021; Eesti Päevaleht 2016). Rahvas usaldab ja aktsepteerib infot suurema tõenäosusega, kui see tuleb ekspertidelt ja/või tehnokraatidelt kui poliitikutelt, seda eriti keerulistel aegadel ja kriisisituatsioonides (Semenova 2020: 594; Haynes et al. 2008: 606). Ekspertministrite kasuks räägib ka see, et nad on suurema tõenäosusega valmis tegema raskeid, kuid vajalikke otsuseid võrreldes poliitikutega, kuna nende karjäär ei sõltu järgmistel valmistel kogutavast hääletusaagist (Alexiadou & Gunaydin 2015: 2-4).

Kuigi rahvas usaldab keerulistes olukordades eksperte rohkem ning tehnokraate võib olla rahvale kergem „maha müüa“ võrreldes karjääripoliitikutega, on üpriski vähe kirjandust selle kohta, et kas valdkonna ekspert on parem minister kui karjääripoliitik. Üheks põhjuseks võib olla see, et ministri tööd on väga keeruline objektiivselt hinnata ning on peaaegu võimatu paigutada kõikide valitsuste kõiki ministreid ühele mõõdikule, kuna portfellid on erinevad ning poliitiline maastik on pidevas muutuses. Sellegipoolest on seda proovitud teha. Näiteks Jacqmin ja Lefebvre (2016) leidsid, et Euroopa (kõrg)haridusministrid, kellel oli varasem akadeemiline kogemus, tulid paremini oma ministrirolliga toime. Sarnase tulemuseni jõudsid ka Jochimsen ja Thomasius (2014) uurides Saksamaa rahandusministreid vahemikus 1960-2009, kust joonistus välja, et varasema valdkondliku kogemusega ministrite ametiajal olid eelarvepuudujäägid väiksemad, kui kogemusteta ministrite puhul. Samast uuringust tuli välja ka see, et lisaks sotsiaaldemograafilistele teguritele (sugu, perekonnaseis jne) ei mõjuta rahandusministri töö kvaliteeti ka omandatud haridus. Küll aga leidsid Besley et al. (2011), et haridus on poliitiliste liidrite puhul üks määravatest faktoritest, mis majandustõusu mõjutab ehk kõrghariduse omamine poliitiliste liidrite hulgas on korrelatsioonis majanduskasvuga. Nende kahe uuringu põhjal saab väita, et riigi majandusliku seisukorra huvides peaks olema riigil minister, kes on kõrgharitud ning kel on enne ministritoolile asumist omandatud varasem töökogemus antud valdkonnas.

1.4 Hüpoteesid

Töö teoreetilisest raamistikust tulenevalt toob autor välja kaks hüpoteesi, millele ta selles töös vastust otsib. Hüpoteesid tuginevad kartellierakondade esiletõusmise nähtusele oletades, et poliitilise süsteemi kartellistumise nähtus on aktuaalne ka taasiseseisvunud Eestis. Samuti tuginevad hüpoteesid poliitika üldise professionaliseerumise kontseptsioonile, mis viitab poliitiku kui karjääri populariseerumisele ning sellele, et erakonnad senisest enam

keskenduvad selgelt vaid poliitika tegemisele koondades partei ridadesse karjääripoliitikuid. Kahest konteptsioonist tulenevalt on esimene hüpotees sõnastatud järgnevalt:

H1: Alates taasiseseisvumisest on valitsuses olevate ekspertiisiga ministrite osakaal olnud langustrendis.

Hüpotees viitab sellele, et taasiseseisvumisjärgses Eestis on toimumas (või toimunud) poliitika professionaliseerumise protsess, kus järjest vähem usaldatakse ministriportfelle valdkonnas kogenud ekspertidele, vaid neid antakse parteis pikka aega tegutsenud professionaalsetele poliitikutele. Ekspertiisi hindamise protsess on autori enda poolt koostatud ning hindamissüsteem on leitav allpool (peatükk 2.3). Põhjus, miks hüpotees käsitleb endas osakaalu ja mitte absoluutarvu, on see, et valitsuses olevate liikmete arv on aja jooksul muutunud, seega ei annaks see täpset ülevaadet toimunud muutustest.

Teine hüpotees uurib täpsemalt Eesti n-ö poliitilist kartelli ehk erakondi, kes on olnud parlamendis ja valitsustes peaaegu taasiseseisvumisest saadik. Neid erakondi on neli ning nendeks on Reformierakond, Keskerakond, Isamaa ja Sotsiaaldemokraadid. Hüpotees kõlab järgnevalt:

H2: Alates taasiseseisvumisest on Eesti poliitilise kartelli moodustanud erakondade poolt ministriametisse määratud ekspertiisiga ministrite osakaal langenud.

Hüpotees viitab sellele, et kui 30 aasta jooksul on üleüldiselt Eesti poliitilisel maastikul toimunud eelpool kirjeldatud nähtused nagu kartellistumine ja professionaliseerumine, siis see esineb ka neljal väga pikalt parlamendis ja valitsuskabinete omavahel jaganud erakondades ehk ka nende poolt määratavad ministrid on aina vähem oma valdkonna eksperdid ja aina enam karjääripoliitikud.

Hüpoteesi testimiseks on autor uurinud peaaegu kõigi ministrite tausta internetist kättesaadavate andmetega ning hinnanud vastavalt töös presenteeritud hindamissüsteemile, kas minister on omandanud valdkonna ekspertiisi. Hindamisest tulenevatest andmetest maalib autor pildi, mis kirjeldab Eesti poliitilist maastiku alates taasiseseisvumisest saadik ning annab ülevaate ametis olnud ja ametis olevatest valitsustest läbi ekspertiisiga ministrite vaatenurga.

2. Metoodika

Selles peatükis annab autor ülevaate töö metoodikast, selgitades töö tegemiseks võetud uurimisstrateegiat, andmekogumisviisi ja muid töö koostamise puhul tähtsaid aspekte.

2.1 Uurimisstrateegia

Uuringu lähtekohaks on teoreetilisest raamistikust välja joonistunud teadmised poliitiku kui karjääri professionaliseerumisest ja ekspertministrite võrdlusest professionaalsete poliitikutega. Teooriast selgus, et ekspertministrid suudavad karjääripoliitikutest edukamalt toime tulla kriisidega ning varasem töökogemus võib osade portfelli puhul kaasa tuua parema soorituse ministritoolil.

Nagu sissejuhatuses mainitud, on ministril võimalik oma valdkona ekspertiis omandada mitmel viisil. Käesolev uurimistöe keskendub kahele levinumale ja ühiskondlikult enim vastuvõetavamatele viisidele, milleks on haridus ja varasem töökogemus. Poliitiline karjäär ning väljaspool haridussüsteemi saadud oskused ja teadmised jäetakse siinkohal välja. Poliitilist karjääri ei arvestata töös sellepärast, et selgitada välja, kas juba enne ametisse asumist oli minister oma valdkonna, mõne muu valdkonna ekspert või on tegemist karjääripoliitikuga. Väljaspool haridussüsteemi saadud oskusi ja teadmisi on liialt keeruline hinnata, kuna nende kohta pole tihti tõestusmaterjali. Kui hariduse, töökogemuse ja poliitikukarjääri kohta leidub tõendusmaterjali, mis tugevdavad ekspertiisio mandamisargumenti, siis iseõpitud oskuste kohta seda pole, mistõttu ei saa seda antud töös käsitleda.

Iga ministri puhul vaatas autor nelja aspekti: millisesse valitsuse koosseisu ta kuulus/kuulub, millisesse erakonda ta kuulus/kuulub, milline on tema hariduslik taust ning milline oli tema töökogemus enne vastavale ministrikohale asumist. Valitsuse koosseisu kuulumine on tähtis selleks, et kaardistada, millised muudatused on valitsuste isikoosseisudes aja jooksul toimunud ehk saada ülevaade üldisest trendist. Erakondlik kuuluvus pakub ühe lisatahu, mis näitab milliste taustaga inimestele on mingi erakond ministriportfelli ulatanud. Haridus ja töökogemus moodustavad töö peamise ja kõige tähtsama analüüsitava osa. Andmekogumise käigus kaardistas autor kõigi juhtumite haridus- ja karjääriteekonna kuni esimese ministriametini. Kui kellegi portfelli vahetus ja ta omandas vahepeal kogemust väljaspool poliitikat, siis paneb autor kirja ka selle. Kui keegi oli samal ministrikohal mitu ametiaega,

siis autor eeldab, et peale esimest ametiaega on ta omandanud vastava ekspertiisi isegi kui tal puudub vastav haridus ja töökogemus.

Hariduse puhul käsitleb autor vaid omandatud kõrgharidust. Kuna väga suurel osal ministritest on keskharidus saadud üldhariduskoolist, siis see haridusandmeid ei muuda. Ministritel, kes on omandanud kõrghariduse erinevates valdkondades (valdkonnas x bakalaureusekraad ning valdkonnas y magistrikraad) lähevad kirja kõik valdkonnad. Seejuures ei tehta vahet kõrghariduse astmetel ja akadeemilistel saavutustel, s.t nii bakalaureuse-, magistri- kui ka doktorikraadide lõpetanuid hinnatakse valdkonna ekspertideks ning (*magna/summa*) *cum laudega* lõpetanuid ei hinnata kõrgemalt kui ilma selleta lõpetanuid.

Töökogemust vaadeldakse iga ministri puhul tema töö- ja teenistuskäiku kuni esimese ministriametini. Juhul kui minister on olnud kahe ametiaja vahel veel kuskil tööl, siis pannakse see kirja ning seda arvestatakse teise ametiaja puhul. Internetist saadud andmete põhjal kannab autor kõik leitavad töökogemused andmestikku ning hiljem koondab need kokku valdkondadeks. Näiteks, kui minister on töötanud politseiprefektina, komissaarina ja uurijana, siis pannakse need kolm nimetust kokku „politseiameti“ valdkonda, et lihtsustada andmete mahtu ning hiljutisemat ekspertiisi hinnangut. Eraldi toob autor välja töötamise ministeeriumis juhuks, kui endisest ministeeriumi töötajast peaks saama minister, siis autor eeldab, et tal on olemas nii valdkonna ekspertiis kui ka arusaam ministeeriumi struktuurist, ülesannetest, tegevustest ja muust sellisest olles ise selles keskkonnas töötanud ja viibinud.

Olles läbi töötanud kõigi ministrite tausta ja hariduse ning kategoriseerinud töövaldkonnad, asus autor vastavalt hindamissüsteemile ühekaupa hindama ministrite ekspertiisi. Exceli tabelit kasutades hindas ta koondatud andmete põhjal iga ministri ekspertiisi selliselt, et iga ministri ekspertiisile vastaks numbriline väärtus (1- kui on ekspertiis ja 0- kui ei ole), mis lihtsustab hiljem osakaalude arvutamist ning graafikute ja jooniste koostamist. Numbrilistest väärtustest tulenevad graafikud ja joonised, täpsemalt nendest välja joonistuvad trendid, annavad lõpuks nii autorile kui ka lugejale parima ülevaate uuritavast juhtumist. Lisaks hüpoteesis püstitatud langustrendi väidet saab kontrollida vaid graafiku kaudu, mistõttu töö osas, kus presenteeritakse tulemusi, kannavad graafikud ja joonised kandvat rolli.

2.2 Juhtumite valik ja andmed

Antud uurimus on võtnud vaatluse alla Eesti ministrid vahemikus 1990-2023 ehk alates Edgar Savisaare esimest valitsusest (aprill 1990-jaanuar 1992) kuni Kaja Kallase kolmanda valitsuseni (aprill 2023-...). Uuritavate juhtumite hulka on kaasatud ministriportfellid, mis nõuavad endas mingit kindla(ma)t ekspertiisi. Näiteks peaministriameti puhul on keeruline öelda, mis valdkond on see, mis annab peaministriks olemise ekspertiisi, seevastu justiitsministri puhul on see selgem. Juhtumite hulka võeti kõik Eesti ministrid välja arvatud:

- 1) Peaministrid/valitsuse esimehed
- 2) Portfellita ministrid
- 3) Riigiministrid
- 4) Reformiministrid
- 5) Regionaalministrid
- 6) Rahvastikuministrid

Sellisel juhul jääb valimisse lõpuks **322** ministriametit ehk 86% kõikidest portfellidest. Juhtumi puhul tuleb vaatluse alla **199** ministri ekspertiis, kellest osad on omanud üht portfelli ning osad mitut (ja osad mitut erinevat).

Nagu mainitud, hõlmab valim endas kõiki taasiseseisvumisjärgseid Vabariigi Valitsusi ning peaaegu kogu isikkoosseisu, et võimalikult täpselt luua ülevaade selle minevikust, olevikust ja toimunud muutustest. Ministriportfellide ja valitsuse liikmete nimekirja sai autor Vabariigi Valitsuse kodulehelt ning lähtus kogu töös sealt saadud andmetest. Kuna valitsusliikmete nimekiri on võetud ühest ja samast ametlikust kanalist, tagab see andmete ühtivuse ja usaldusväarsuse. Ajavahemik juhtumi puhul on üle 30 aasta. See peaks olema piisav aeg, et näha, kas uuritavas juhtumis on toimunud aja jooksul mingisugune muutus ning kui jah, siis milline.

Andmed ministrite ekspertiiside kohta leidis autor samuti internetist. Kolm peamist allikat selleks olid Vabariigi Valitsuse kodulehekülg, Riigikogu kodulehekülg ning Vikipeedia artiklid. Allpool on välja toodud tabel, mis kajastab, kui suur osa andmetest mingist allikast tuli:

ALLIKAS	ALLIKAST SAADUD ANDMETE HULK	SELGITUS
Vabariigi Valitsuse kodulehekülg	30	Kaja Kallase II ja III valitsus
Riigikogu kodulehekülg	27	Riigikogu XIV ja XV koosseisud
Vikipeedia	134	
Muud kanalid	8	Näiteks Eesti Pank (Mart Laar), svensester.ee ja president.ee (Toomas Hendrik Ilves)

Tabel 2. Analüüsimiseks võetud andmete allikad.

2.2 Ministriportfellide kategooriad

Alates 1990 on Eestis olnud nii ministriportfelle, mis on jäänud samaks kui ka neid, mille nimetusi ja pädevusi on muudetud. Samaks jäänud portfelli hulka võib lugeda näiteks justiitsminister, kaitseminister ja rahandusminister ning muudetud portfelli hulka näiteks sotsiaalkaitseminister, majandus- ja taristuminister ning tervise- ja tööminister. Autor lõi töö lihtsustamiseks ministriportfellidele kategooriad, et sarnase nimetuse, pädevuse ja sarnast ekspertiisi vajavad portfelliid koondada väiksemateks gruppideks. Lisaks aitab portfelliid väiksemateks gruppideks koondamine paremini välja tuua, millise valdkonna ekspertiisi autor arvestab iga portfelli puhul. Allpool Tabelis 3 on välja toodud ministriportfellide kategooriad, millised portfelliid sellesse kategooriaasse kuuluvad ning milliseid ekspertiise see kategooria endas hõlmab. Peamiselt on ühte kokku koondatud portfelliid, mille vastutusala ja tegevus on jäänud samaks või suurel määral sarnaseks ning millele kehtivad suures pildis sarnased „ekspertiisinõudmised“, kuid mille nimetust on aja jooksul muudetud (näiteks majandusminister). Kuna osad portfelliid koosnevad kahest täiesti erinevast nimetusest (näiteks väliskaubandus- ja infotehnoloogiaminister), siis sellised ministrid on pandud kahte kategooriasse põhjusel, et nende kahe nimetuse osas on liiga keeruline leida ühisosa, mis annaks ekspertiisi mõlemas valdkonnas.

PORTFELLIDE KATEGOORIAD	PORTFELLID	EKSPERTIIS
Loodus	<ul style="list-style-type: none"> • Keskkonnaminister • Põllumajandusminister • Maaeluminister • Kliimaminister 	<ol style="list-style-type: none"> 1) Põllumajandus 2) Metsandus 3) Keskkonnakaitse 4) Talupidamine 5) Keskkonnateadused
Majandus	<ul style="list-style-type: none"> • Materiaalsete ressursside minister • Majandusminister • Majandus- ja kommunikatsiooniminister • Majandus- ja taristuminister • Majandus- ja infotehnoloogiaminister 	<ol style="list-style-type: none"> 1) Majandus(teadus) 2) Ettevõtlus 3) Rahandus 4) (äri)juhtimine
Kaubandus	<ul style="list-style-type: none"> • Kaubandusminister • Väliskaubandus- ja infotehnoloogiaminister 	<ol style="list-style-type: none"> 1) Kaubandus 2) Logistika 3) Transport
Ettevõtlus	<ul style="list-style-type: none"> • Ettevõtlusminister • Ettevõtlus- ja infotehnoloogiaminister 	<ol style="list-style-type: none"> 1) Ettevõtlus 2) Ärinõustamine 3) Juhtimine 4) Majandus
Infotehnoloogia	<ul style="list-style-type: none"> • Ettevõtlus- ja infotehnoloogiaminister • Väliskaubandus- ja infotehnoloogiaminister • Majandus- ja infotehnoloogiaminister 	<ol style="list-style-type: none"> 1) Infotehnoloogia 2) ettevõtlus
Sotsiaal	<ul style="list-style-type: none"> • Sotsiaalhoiuminister • Sotsiaalkaitseminister • Sotsiaalminister • Tervishoiuminister • Tervise- ja tööminister • Terviseminister 	<ol style="list-style-type: none"> 1) Tervishoid 2) Meditsiin 3) Sotsiaaltöö 4) Tegevus ametiühingutes 5) Tegevus kolmandas sektoris
Taristu	<ul style="list-style-type: none"> • Ehitusminister • Tööstus- ja energeetikaminister • Majandus- ja taristuminister 	<ol style="list-style-type: none"> 1) Transpordindus 2) Logistika 3) Ehitus 4) Side
Transport	<ul style="list-style-type: none"> • Sideminister • Transpordiminister • Teede- ja sideminister 	<ol style="list-style-type: none"> 1) Transport 2) Side 3) Logistika
Haridus	<ul style="list-style-type: none"> • Haridusminister • Haridus- ja teadusminister 	<ol style="list-style-type: none"> 1) Haridus 2) Teadustegevus
Kultuur	<ul style="list-style-type: none"> • Kultuuriminister 	<ol style="list-style-type: none"> 1) Kultuur 2) Meedia

		3) Muinsuskaitse
Õigusloome	<ul style="list-style-type: none"> • Justiitsminister 	1) Õigussüsteem
Riigikaitse	<ul style="list-style-type: none"> • Kaitseminister • Siseminister 	1) Kaitsevägi 2) Tegevus riigikaitse RVO-s 3) Korrakaitse 4) Kriisijuhtimine 5) Sisejulgeolek
Välispoliitika	<ul style="list-style-type: none"> • Välisminister 	1) Rahvusvahelised suhted 2) Välispoliitika
Riigihaldus	<ul style="list-style-type: none"> • Riigihalduse minister 	1) KOV kogemus 2) Haldusjuhtimine 3) Avalik haldus
Rahandus	<ul style="list-style-type: none"> • rahandusminister 	1) raamatupidamine 2) eelarvestamine 3) majandus 4) rahandus 5) Pangandus

Tabel 3. Ministriportfellide kategooriad ja nende vastavd ekspertiisid.

2.3 Hindamissüsteem

Uurimisstrateegia peatükis mainis autor põgusalt hindamissüsteemi, mille põhjal tulemusteni jõutakse. Selles peatükis annab autor ülevaate hindamissüsteemi ülesehitusest.

Andmete kogumise ja korrastamise protsessis tegi autor Exceli tabeli andmestikku kaks veergu pealkirjadega „haridus“ ja „töö- ja teenistuskäik (valdkondlik)“. Need veerud representeerivad iga uuritud ministri ekspertiisi. Seejärel asus autor iga ministri puhul hindama nende ekspertiisi vastavalt eelmises peatükis toodud tabelile. Et oma tööd lihtsamaks teha, töötas autor välja värvid ja värvikombinatsioonid, kus

- 1) Roheline – ekspertiis läheb kokku portfelliga (näiteks justiitsminister õigusteaduse haridusega)
- 2) Kollane – ekspertiisi ja portfelli kokkusobivus pole 100% kindel (näiteks ettevõtluse taustaga majandusminister)
- 3) Punane – ekspertiis ei lähe kokku portfelliga (näiteks kehakultuuri haridusega rahandusminister)

Värvide ja ülaltoodud tabeli tähendustele vastavalt omistas autor igale ministri hariduse ning töö- ja teenistuskäigule „kastikesele“ värvi. Nende põhjal tekkisid kuus värvikombinatsiooni, mille tähendused olid järgmised:

- 1) Roheline-roheline – valdkonna ekspertiis olemas
- 2) Roheline-kollane – valdkonna ekspertiis olemas
- 3) Roheline-punane – valdkonna ekspertiis olemas
- 4) Kollane-kollane – valdkonna ekspertiis potentsiaalselt olemas
- 5) Kollane-punane – valdkonna ekspertiis puudub
- 6) Punane-punane – valdkonna ekspertiis puudub

Seega, antud töö kontekstis ei pea autoril olema nii haridus kui ka töökäik valdkondliku ekspertiisi tekitav ja edendav, vaid piisab ühest ainsast, et teda pidada eksperdiks. Kõik juhtumid, kus nii haridus kui ka töökäik olid kollast värvi ehk kahevahel, vaadeldi autori poolt veel eraldi üle. Selliseid juhtumeid oli seitse tükki.

2.4 Uurimuse piirangud

Töö suurimaks piiranguks võib pidada mõningast subjektiivsust nii portfelliide kategoriseerimises, nendele ekspertiiside omistamises kui ka hindamissüsteemis. Kuna ekspertiisi hindamiseks ei ole välja töötatud ühtset universaalset süsteemi, siis pidi autor selle ise looma. Selline lähenemine toob aga paratamatult töösse mõningast subjektiivsust.

Teiseks, kuna peamine andmebaas, kust selleks tööks autor andmed leidis, oli Vikipeedia, on keeruline ka veenduda andmete õigsuses ning selles, kas midagi on puudu. Paratamatult on väga väheste ministrite elulood ametlikes kanalites (Riigikogu ja Vabariigi Valitsuse koduleheküljel) saadaval. Seega võib vaielda, kas kõigi ministrite tulemused on 100% õiged või esineb seal väikseid nihkeid.

Kolmandaks piiranguks on asjaolu, et töö käsitleb endas vaid kaht, küll faktilist ja enimlevinemat, kuid siiski teoorias ehk mitte piisavat aspekti ekspertiisist kui tervikust. Antud töö ei käsitle endas näiteks poliitilist karjääri, autodidaktiliselt omandatud oskusi ja teadmisi ning teisi asju nagu näiteks matemaatiline mõtlemine, sotsiaalsed oskused jne, mistõttu ei loo tehtud töö tervikliku pildi iga ministri pädevusest, vaid aitab täita seni laialdasemalt uurimata tühimikku Eesti poliitilise maastiku hetkeseisu ja minevikumuutuste osas.

3. Tulemused ja analüüs

Selles peatükis kirjeldatakse esmalt ministriportfellide jagamise protsessi ja tava, antakse põgus ülevaade, millistele tulemustele viitavad varasemad tööd sarnastel teemadel ning seejärel suundutakse analüüsi(de) tulemuste ja järelduste juurde.

3.1 Ministriportfellide jagamise protsess Eestis

Ministriportfellide jagunemine Eestis toimub järgnevalt. Esmalt määrab Vabariigi President alates eelmise Vabariigi Valitsuse tagasiastumisest 14-päeva jooksul uue peaministri kandidaadi, kelle ülesanne on uus valitsus moodustada. Seejärel peab peaministri kandidaat saama Riigikogult volitused uue valitsuse moodustamiseks, misjärel esitab peaministri kandidaat valitsuse koosseisu Vabariigi Presidendile, kes nimetab uue valitsuse ametisse (EV Põhiseadus §89). Ministriportfellide esmane jagamine (koalitsioonipartnerite vahel) toimub koalitsioonileppes, kus pannakse paika valitsusliidu vastutusvaldkonnad (Vabariigi Valitsus 2023) ning täpne indiviidide jagamine ministrikohtadele jääb juba iga erakonna vastutuseks. Erakond ei pea tingimata valima ministri oma Riigikogu fraktsioonist, vaid võib selleks nimetada ka inimese väljaspoolt parlamenti või erakonna liikmeid (näiteks Kristian Jaani). Aastate jooksul on ministriportfelle usaldatud enim ekspertiisita poliitikutele (53%, võrdluseks tehnokraadid 18% ja poliitilise kogemusega eksperdid 29%) (Semenova 2020: 595). Seega on alates taasiseseisvumisest kuni 2012. aastani eelistatuim minister olnud parteiliikmest poliitik. Samuti pakub Semenova (2018: 187) välja, et vahemikus 1991-2009 oli 43% Eesti ministritest poliitilise taustata enne, kui nad esimest korda ministrikohtale asusid (võrdluseks Läti 41% ja Leedu 69%).

3.2 Ekspertiisiga ministrite osakaal valitsuste kaupa

Esmalt annab autor ülevaate töö põhiosa arvutustest ja leidudest ehk sellest, kuidas jagunevad ekspertiisiga ministrid valitsuste üleselt. Kõik arvutused on tehtud autori poolt võttes arvesse hindamissüsteemi ning internetist kogutud andmeid. Tabelis 4 on välja toodud iga valitsuse ministrite koguarv (kes läksid hindamisele), vastavalt hindamissüsteemile leitud ministrite koguarv ning arvutatud protsendiline ekspertiisiga ministrite osakaal. Rohelisega on märgitud kõige kõrgema ekspertide osakaaluga valitsus ning punasega kõige madalama ekspertide osakaaluga valitsus. Tähele tasub panna, et ministrite koguarvu all on mõeldud neid ministreid, kelle portfelliid läksid vaatluse alla (vaata peatükk 2.1).

VALITSUS	MINISTRITE KOGUARV	EKSPERTIISIGA MINISTRITE ARV	EKSPERTIISIGA MINISTRITE OSAKAAL
Savisaar (1990-1992)	19	14	74%
Vähi I (1992-1992)	17	15	88%
Laar I (1992-1994)	23	18	78%
Tarand (1994-1995)	11	9	82%
Vähi II (1995-1995)	11	10	91%
Vähi III (1995-1997)	18	12	67%
Siiman (1997-1999)	15	14	93%
Laar II (1999-2002)	14	9	64%
S. Kallas (2002-2003)	13	11	85%
Parts (2003-2005)	15	8	53%
Ansip I (2005-2007)	13	10	77%
Ansip II (2007-2011)	14	10	71%
Ansip III (2011-2014)	15	9	60%
Rõivas I (2014-2015)	15	11	73%
Rõivas II (2015-2016)	20	10	50%
Ratas I (2016-2019)	23	13	57%
Ratas II (2019-2021)	19	10	53%
K. Kallas I (2021-2022)	16	9	56%
K. Kallas II (2022-2023)	15	10	67%
K. Kallas III (2023-...)	11	7	64%

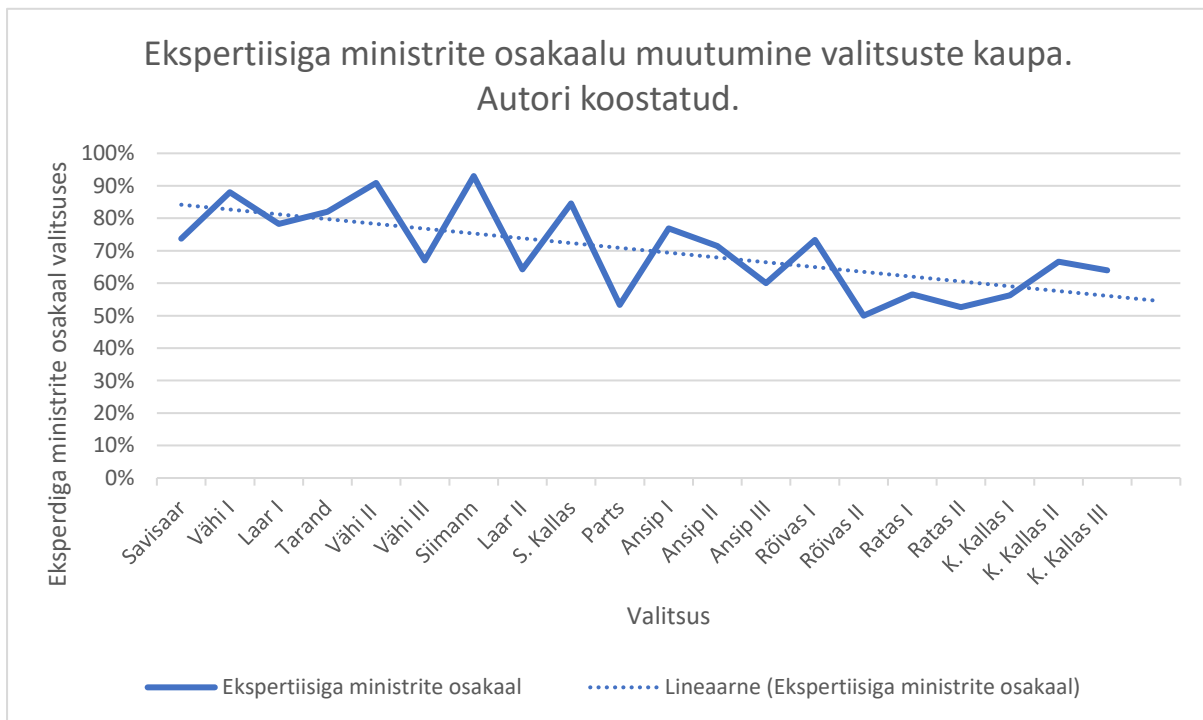
Tabel 4. Ministrite koguarvu, ekspertisiga ministrite absoluutarvu ja osakaalu kajastav tabel. Autori koostatud ja arvatud

Tabelist selgub, et Mart Siimani valitsuses oli kõige kõrgem ekspertide osakaal, kus vaid siseminister Olari Taal (sel hetkel parteitu) ei olnud autor hinnangul piisava ekspertisiga minister. Siimanni valitsuse puhul tasub tähele panna seda, et seal oli kaks portfelli ministrit (Andra Veidemann ja Peep Aru) kelle puhul autor ekspertiisi ei hinnanud.

Kõige madalama ekspertide osakaaluga on Taavi Rõivase teine valitsus, kus autori hinnangul olid ekspertideks pooled ministritest. Siinkohal tuleb aga silmas pidada, et tegu oli ka portfelli kandnud ministrite poolst ühe kõige suurema valitsusega Eestis. Rõivase II valitsuse puhul on tähelepanuväärne asjaolu, et mitmete kogenud ministritele usaldati selles valitsuses neile (ekspertiisi poolst) võõrad portfelliid, mida nad polnud varem omanud.

Näiteks oli Rõivase II valitsus esimene kord, kui Urmas Kruise oli maaeluminister, Jürgen Ligi haridus-ja teadusminister ja Urve Palo ettevõtlusminister.

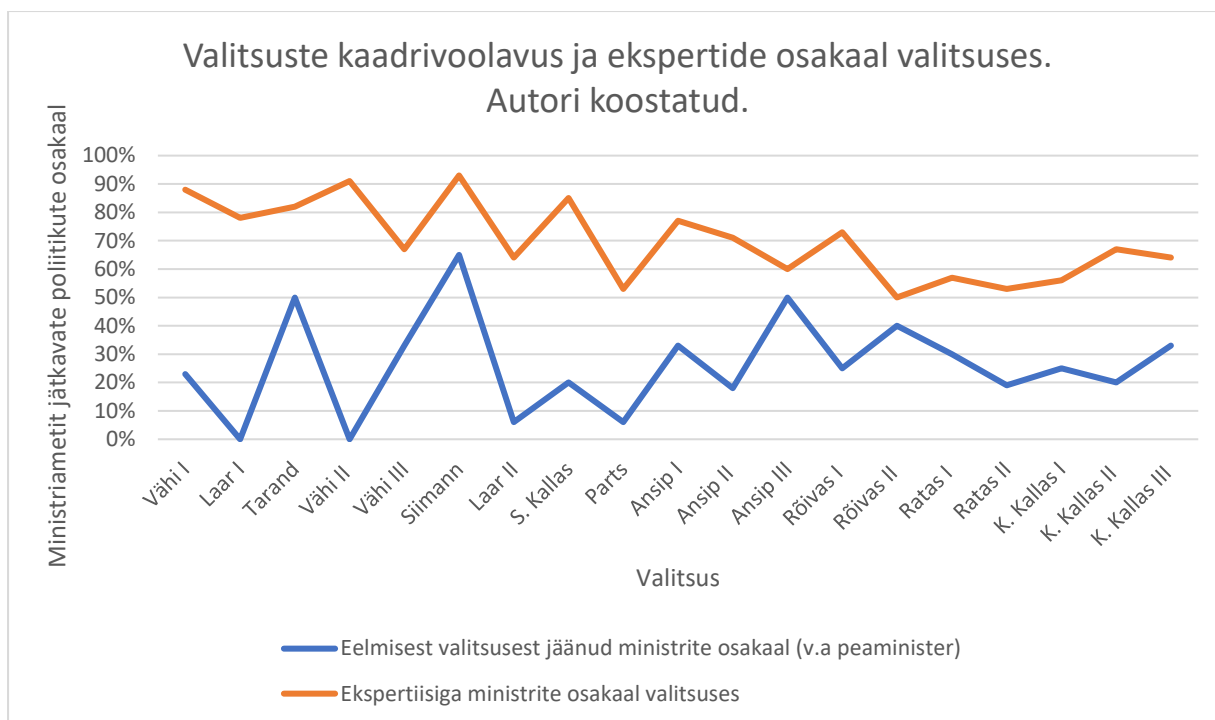
Tabeli üldpilt räägib meile, et suures osas on taasiseseisvunud Eestis jäänud ministrite koguarv valitsuses suures pildis 10-20 vahele ning ekspertide osakaal olnud kõikides valitsustes vähemalt 50% jäädes laias laastus 2/3 juurde (kõigi valitsuste protsent ongi sellele väga ligilähedane 67.55%). Kusjuures oli viimane üle keskmise keskmise ekspertiisiga ministrite osakaaluga valitsus Taavi Rõivase I valitsus, kus selleks näitajaks oli 73%. Peale seda on kõik järgnevad valitsused olnud suuremal või vähemal määral alla keskmist näitajat. Kui me vaatame valitsusi, mis eelnesid Rõivase I valitsusele, siis nende hulgast leiab vaid neli koosseisu, kelle osakaal jääb alla väljatoodud keskmise (Vähi III, Laar II, Parts ja Ansip III).

Joonis 2.. Ekspertiisiga ministrite osakaalu muutumine valitsuste kaupa. Autori koostatud.

Tabelist välja tulnud andmed on pandud ülalasuvasse joonisesse (Joonis 2). Sellel asuvast trendijoonest on näha seda, et aja jooksul on mõningasel määral olnud ekspertidega ministrite osakaal valitsuses languses. Trendijoon alguspunkt Savisaare valitsuse puhul on umbes 85% peal, siis viimase ehk Kaja Kallase III valitsuse puhul on trendijoon langenud alla 60% näitaja. Nagu ülalpool mainitud, on viimased valitsused (alates Ansipi teisest, v.a Rõivase esimene) olnud küllaltki madala näitajaga. Seda näitab ka graafik, mis neljal järjestikusel puhul alates Rõivase teisest kuni Kallase esimeseni on allpool trendijooni.

Vaadates laiemalt, on näha seda, et graafiku keskosas on valitsuselt valitsusele küllaltki suuri kõikumisi. Seda nähtust saab põhjendada ühe hindamissüsteemi aspektiga, kus mitmes valitsuses üht ja sama portfelli kandnud ministritel tekkis ekspertiis teiseks ja hilisemateks kordadeks, kui neil seda varem polnud. See tähendab seda, et kui ministril esimest ametiaega ei olnud ekspertiisi, siis teiseks ametiajaks autor eeldab, et ametis olles omandatakse ametis olemiseks vajalikud oskused. Üheks selliseks näiteks saab tuua Raivo Vare, kes oli nii Vähi kolmandas kui ka Siimanni valitsuses teede- ja sideminister, aga ka Juhan Partsi, kes oli Ansipi II ja III valitsuse ajal majandus- ja kommunikatsiooniminister. Esimesteks ametiaegadeks ei hinnanud autor nende ekspertiisi piisavaks, kuid kuna teiseks ametiajaks olid nad juba portfelli kandnud ning neid usaldati sellel kohal jätkama, siis teiseks ametiajaks pidas autor nende ekspertiisi juba piisavaks. Küll aga on sellised näited pigem harukordsemad ning peamiseks põhjuseks suurte muutuste osas peab ikkagi pidama kaadrivoolavust valitsuses. Näiteks, kui võrrelda Siim Kallase ja Juhan Partsi valitsust, siis mõlemasse valitsusse kuulus vaid Kristiina Ojuland, kuigi Reformierakond oli mõlemas valitsuses esindatud. Kui vaadata ühe ja sama peaministri (Andrus Ansipi) valitsuste kaadrivoolavust, siis esimesest teise valitsusse kandusid üle kolm ministrit (Rein Lang, Jürgen Ligi ja Urmas Paet), kuid teisest kolmandasse suisa kaheksa (Rein Lang, Jaak Aaviksoo, Juhan Parts, Helir-Valdor Seeder, Jürgen Ligi, Siim Valmar Kiisler, Hanno Pevkur ja Urmas Paet). Kaadrivoolavuse ja ekspertidega ministrite graafikud on kujutatud alloleval joonisel (Joonis 3).

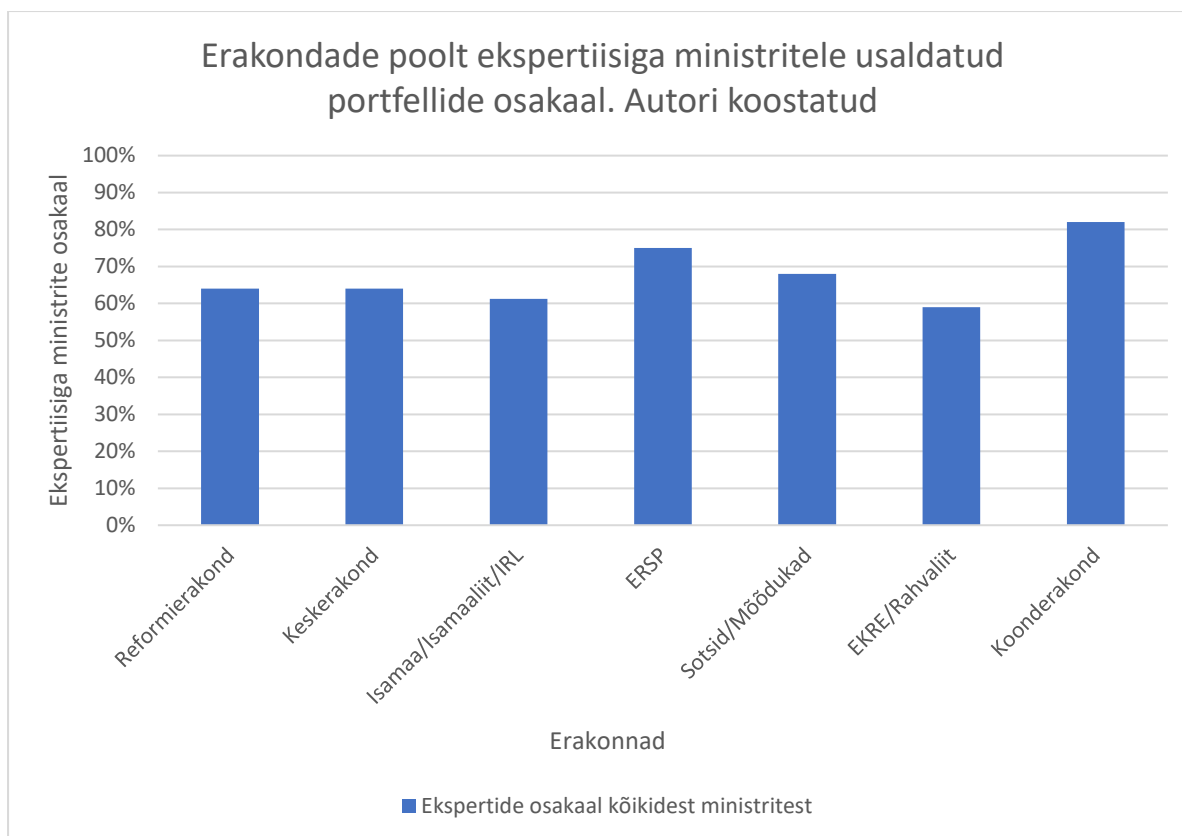

Joonis 3. Valitsustes kaadrivoolavust ja ekspertide osakaalu kujutav joonis. Autori koostatud.

Nagu näha, siis valitsuselt valitsusele on samaks jäänud ministrite arv muutunud. Keskmiseks näitajaks selles osas on 24.8% ehk keskmiselt veerand vanast valitsusest jääb teiseks (või mitmendaks) ametiajaks valitsusse edasi. Kindlat seost kahe muutuja vahel on keeruline leida, kuna on perioode, kus seos on tuvastatav, kuid ka perioode, kus mitte. Näiteks vaadates vahemikku Vähi II valitsusest kuni Ansipi I valitsuseni, siis allesjäänud ministrite näitaja ja ekspertide osakaalu näitaja liiguvad samal ajal üles või alla. Samas peale seda tuleb periood, kus graaafikud kulgevad sisuliselt vastastikusiselt suunas.

3.3 Ekspertiisiga ministrite osakaal erakondade kaupa

Taasiseseisvunud Eesti ajaloos on valitsusse jõudnud umbes 15 erakonda. Osad neist on olnud valitsuses pikemalt ja rohkematel kordadel (Reformierakond, Sotsiaaldemokraatlik erakond ja Isamaa) ning osad neist vähem ja lühemalt (Eesti 200, EKRE ja ELDP). Selles peatükis annab autor ülevaate sellest, kuidas on ministriportfellid jagatud erakondade sees ehk mil määral on võimul olnud erakonnad jaganud ministriportfelle ekspertidele ning mil määral poliitikutele. Vaatluse alla ei tule erakonnad, kellel on olnud vaid üksikud ministrid ühes valitsuses (näiteks Eesti 200). Samuti ei tule vaatluse alla Edgar Savisaare ja Tiit Vähi esimene valitsus, kuna nende kohta puudub autoril täpne teave erakondliku kuuluvuse kohta. Tulemused on kajastatud allpool oleval Joonisel 4.

Joonis 4. Ekspertiisiga ministrite osakaal erakondade kaupa. Autori koostatud.

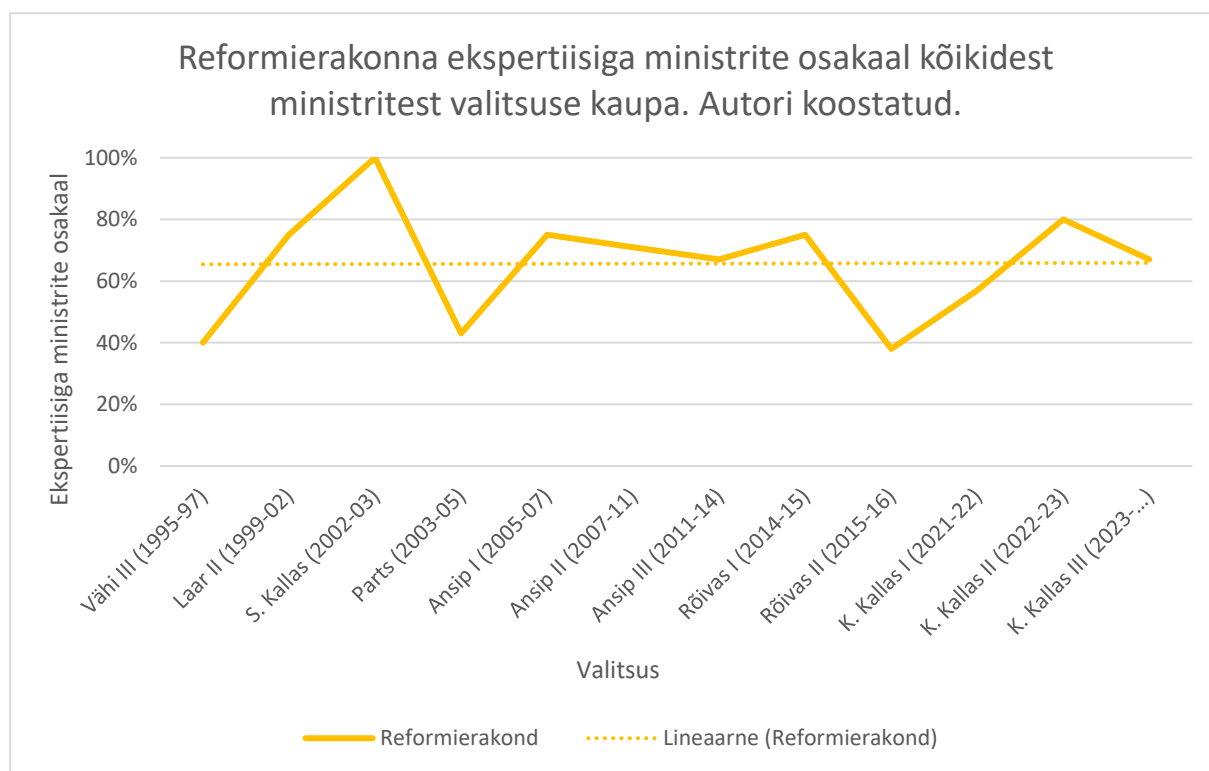
Jooniselt selgub, pikalt parlamendis olnud ja alates taasiseseisvumisest mitmetes valitsustes olnud erakondadel on küllaltki sarnased näitajad jäädes 60-70 protsendipunkti vahele. Kaks selgemat erandit on 1990ndatel võimul olnud ERSP ja Koonderakond, kelle puhul on näitaja vastavalt 75% ja 82%. Kui vaadata eespool toodud valitsusteülest keskmist näitajat (67.55%), siis praegustest Riigikogu (XV) fraktsioonidest on ekspertiiside osakaal ajalooliselt kõrgem vaid Sotsiaaldemokraatidel.

ERAKOND	PORTFELLE KOKKU	EKSPERTIISIGA MINISTRID	EKSPERTIISIGA MINISTRITE OSAKAAL
Reformierakond	71	48	64%
Keskerakond	39	25	64%
Isamaa/Isamaaliit/IRL	49	30	61%
Sotsiaaldemokraadid/Möödukad	41	28	68%
ERSP	8	6	75%
EKRE/Rahvaliit	17	10	59%
Koonderakond	17	14	82%

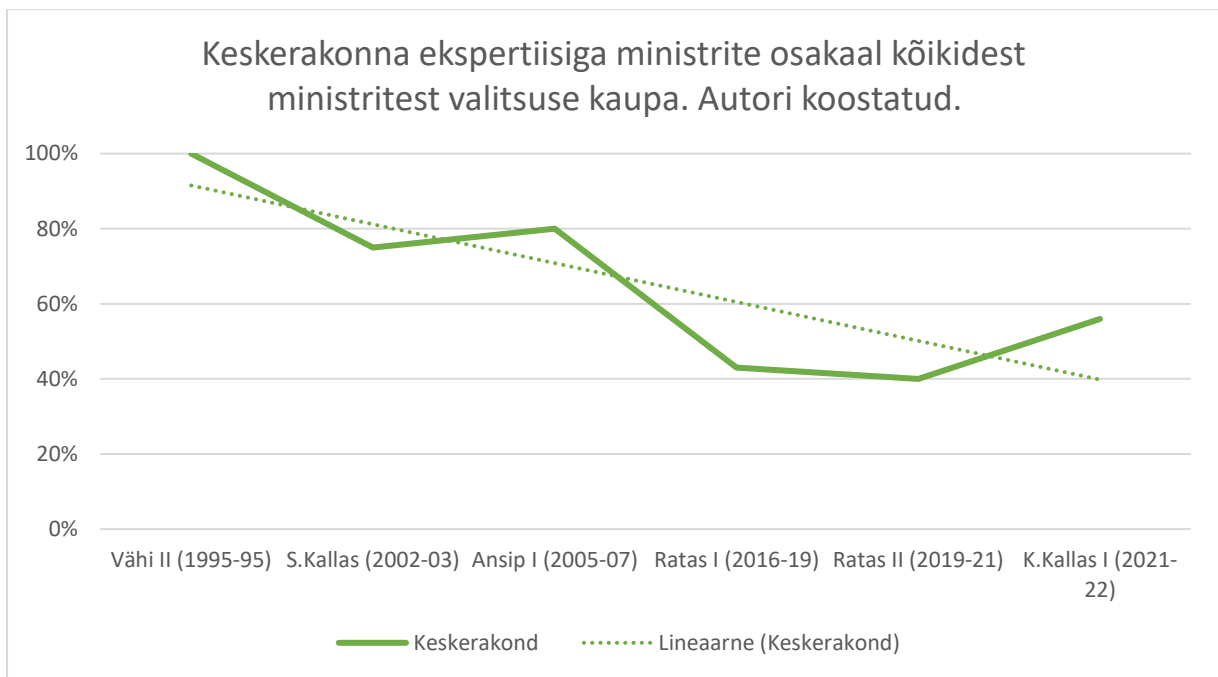
Tabel 5. Ministrite ja ekspertiisiga ministrite näitajad erakondade kaupa. Autori koostatud.

Üheks põhjuseks, miks ERSP ja Koonderakonna puhul on näitajad teistest kõrgemad, võib pidada seda, et nende poolt kantud ministriportfellide arv on võrreldes teoreetilises raamistikus mainitud Eesti poliitkartelliga (Reformierakond, Keskerakond, Isamaa ja Sotsiaaldemokraadid) märgatavalt väiksem. Sama võib väita ka EKRE kohta.

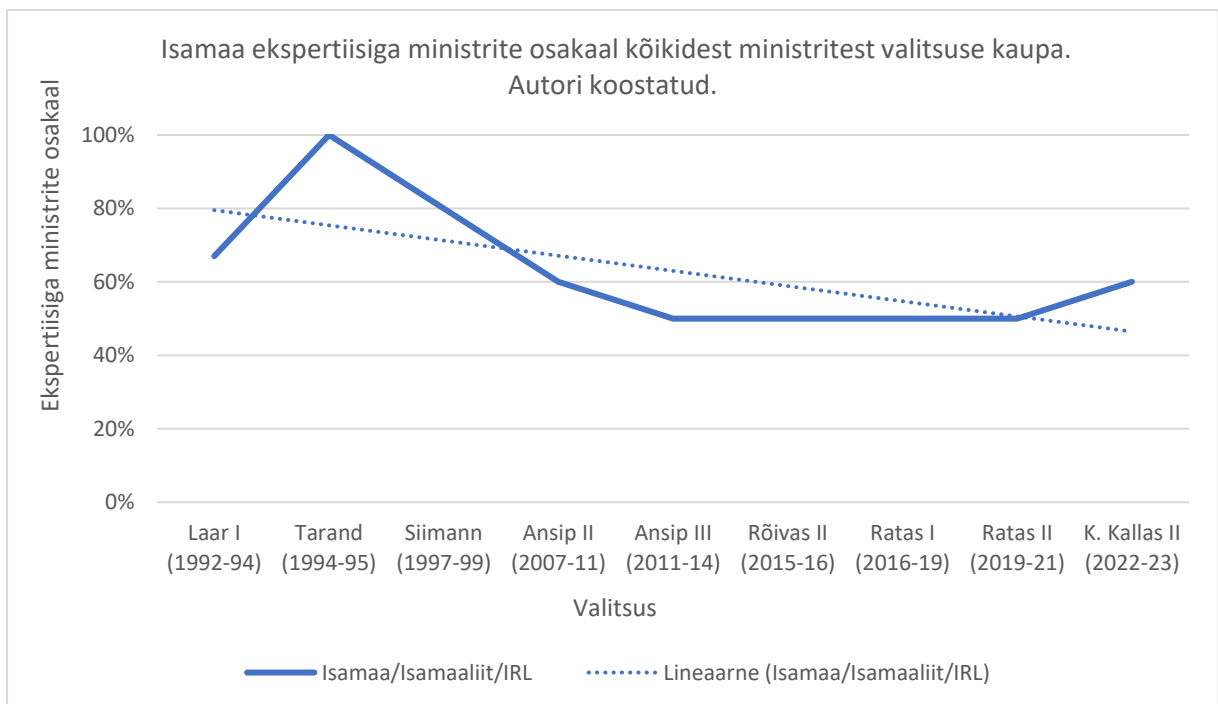
Mainitud poliitkartell joonistub tabelis selgelt välja. 30a jooksul on nelja erakonna peale ära jagatud pea 2/3 kõikidest portfellidest. Seejuures on sel sajandil nende nelja kõrvale valitsusse mahtunud vaid Res Publica, Rahvaliid/EKRE ja värskelt valitsusse pääsenud Eesti 200. Küll aga ei tule poliitkartellist nii selgelt välja teoreetilise raamistiku all käsitletud karjäär poliitikute premeerimist ametikohtadega, kuna ükski erakond „suurest nelikust“ ei eristu märgatavalt erakondadest, kes sel sajandil mõnevõrra harvem on valitsusse sattunud. Näiteks on praeguses valitsuses vaid üks kolmest Eesti 200 liikmest hinnatud kui ekspertiisiga minister (haridus- ja teadusminister Kristina Kallas), samuti vaid 50% EKRE viimasest võimulolemise ajast (5 ministrit 10st) ning 60% Res Publica koosseisust (3/5).

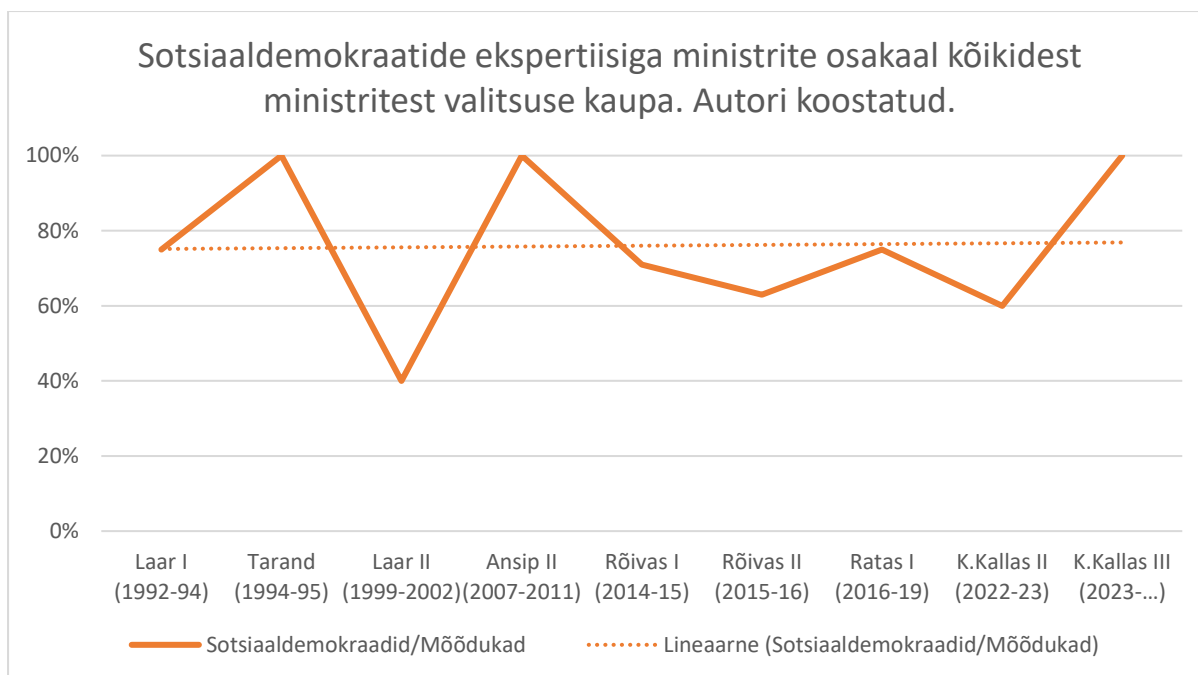
Joonis 5. Reformierakonna ekspertiisiga ministrite osakaal kõikidest (selle erakonna) ministritest valitsuse kaupa. Autori koostatud.

Joonis 6. . Keskerakonna ekspertiisiga ministrite osakaal kõikidest (selle erakonna) ministritest valitsuse kaupa. Autori koostatud.

Joonis 7. Isamaa ekspertiisiga ministrite osakaal kõikidest (selle erakonna) ministritest valitsuse kaupa. Autori koostatud.

Joonis 8. Sotsiaaldemokraatide ekspertiisiga ministrite osakaal kõikidest (selle erakonna) ministritest valitsuse kaupa. Autori koostatud.

Joonised 5, 6, 7 ja 8 näitavad meile nelja rohkem valitsuses olnud erakonna ekspertiisiga ministrite osakaalu valitsuste kaupa. Jooniseid on neli, kuna sedasi on kõige paremini võimalik kujutada iga erakonnda puhul osakaalude muutumist aja jooksul.

Reformierakonna puhul on väga keeruline eristada mingit trendi, mis ütleks, kas ekspertiisiga ministrite osakaal on tõusu või languses. Andrus Ansipi kolme valitsuse ja Taavi Rõivase esimese valitsuse puhul jõudis Reformierakond stabiilsusseisu, kus ekspertiisiga ministreid oli enam-vähem sama palju. Peale seda toimus väike langus, kuid nüüd Kaja Kallase viimase valitsusega on jõutud tagasi varasemasse punkti. Keskerakonna puhul on aga langustrend selgem. Esimesed kolm Keskerakonna valitsusaega oli nende näitaja selles vallas väga kõrge püsides üle 75%, kuid kolm hilisemat korda on see kukkunud 50% lähedale ning isegi alla selle. Ka graafikus välja toodud trendijoon peegeldab küllaltki järsku langust. Samas tuleb silmas pidada, et trendijoone järsk langus tuleb väga kõrgest alguspunktist (100%), kuid sellegipoolest võib väita, et Keskerakonna puhul on tegemist selge langustrendiga.

Sarnaselt Keskerakonnale, on ka Isamaa puhul näha langustrendi, mida illustreerib trendijoon Joonisel 7. Sarnaselt Keskerakonnale, on ka Isamaa puhul üheks selle põhjuseks väga kõrge alguspunkt peale mida stabiliseerus Isamaa näitaja 50-60% peal. Sotsiaaldemokraatidest ministrite ekspertiis on nelja partei kõrgeim püsides kõigil juhtudel üle 60% v.a Laari II

valitsuses. Samuti on Sotsiaaldemokraadid ainsad, kel on olnud rohkem kui üks isikkoosseisu valitsuses, kellest kõik on autor hinnanud ekspertideks.

3.4 Järeldused

Töö praktilises osas tehtud andmekogumise, hindamise ja andmete presenteerimise tulemusena võib öelda, et püstitatud hüpotees peab paika. Teoreetilisest raamistikust lähtuvad oletused, et poliitika kartellistumine ja professionaliseerumine on jõudnud ka Eestisse osutuvad tõeseks. Sellele viitab autori poolt tehtud Joonis 2, kus on selgelt näha, et alates Savisaare esimesest valitsusest on tõusude ja mõõnadega ekspertide osakaal valitsuses järkjärgult vähenenud, mis viitab sellele, et järjest enam usaldatakse portfelle ministritele, kes on kogu oma elu pühendanud poliitika tegemisele ning kel puudub mujalt pikaajaline valdkondlik kogemus.

Kui võrrelda tulemusi Semenova (2020) leitud tulemustega, siis on need küllatki erinevad. Kui Semenova leidis, et ligi pooled ministrid Eestis on olnud ekspertiisita poliitikud, siis käesolev uurimus on selles osas positiivsem ning pakub välja, et see osakaal võiks olla umbes 1/3. Samas tuleb silmas pidada, et Semenova analüüsitud vahemik oli 1991-2012, mis jätab välja Eesti kontekstis Rõivase, Ratase ja Kaja Kallase valitsused.

Pikemalt valitsuses olnud erakondade vahel ei leidu suures pildis märgatavaid erinevusi. Kõik neli rohkemate portfelliidega erakonda omavad küllatki sarnaseid ekspertide osakaalu, mis ei erine suurel määral üldisest keskmisest näitajast (67.55%). Ainukeseks hälveks saab tuua kaks praeguses parlamendis esindatud parempoolsemat/konservatiivsemat erakonda Isamaa ja EKRE näol, kelle näitajad on vastavalt 61% ja 59%. Samas tasub tähele panna, et EKRE puhul on tegemist teistest vähem võimul olnud erakonnaga, kel ministriportfelle vaid 17.

Pannes aga neli vanemat erakonda võrdlusesse on näha, et kaks erakonda (Keskerakond ja Isamaa) on võrreldes varasemaga vähem usaldanud portfelle ekspertiisiga poliitikutele ning teised kaks (Reformierakond ja Sotsiaaldemokraadid) on suutnud oma näitajaid hoida küllatki sarnasel tasemel. Üheks selliseks põhjuseks võib välja tuua selle, et nii Keskerakonna kui ka Isamaa „alguspunktid“ olid väga kõrged. Vastukaaluks võib aga tuua Sotsiaaldemokraadid, kelle „alguspunkt“ on samuti kõrge, kuid kes on suutnud aegade jooksul kõrget näitajat säilitada. Seega, kuna kahe erakonna näide kinnitab hüpoteesi tõesust aga teised kaks ajaloolist langustrendi ei näita, siis ei ole võimalik praegusel kujul andmetega võtta seisukohta.

Tulemustest lähtuvalt võib öelda, et uuritavat teemat saaks edasi arendada töötades välja veel detailsem, objektiivsem ja universaalsem hindamissüsteem. Ekspertiisi hindamine ei saa paratamatult mitte kunagi täiesti objektiivseks ja täpseks, kuna seda kujundavaid faktoreid on liiga palju, millest kõik ei ole objektiivselt hinnatavad, mõõdetavad ja presenteeritavad. Sellegipoolest saaks autori poolt välja käidud hindamissüsteemi veel edasi arendada. Suure tõenäosusega oleksid ainsad edasiarendused uuritava teema juures teostatavad kvantitatiivselt, kuna kvalitatiivselt lähenedes peaks tegema väga palju intervjuusid, et tekiks piisav ülevaade minevikust, olevikust ja toimunud muutustest. Küll aga tooks kvalitatiivne meetod (näiteks ministritöötajate intervjuerimine) teemasse hoopis teistsuguseid tahke nagu näiteks ministri sotsiaalsed oskused, see kuidas ta suudab oma ekspertiisi (või selle puudumist) väljendada ja edasi anda ning kas x aega töötanud ministril ikka tekib valdkondlik ekspertiis. Kõik need lisandid muudaksid selleteemalise uurimise tulemused usaldusväärsemaks ja sisulisemaks.

Kokkuvõte

Töö eesmärk oli hinnata taasiseseisvunud Eesti ministrite ekspertiisi, et saada parem ülevaade käimasolevast poliitika professionaliseerumise protsessist. Teoreetilisest raamistikust tulenev eeldus on, et mainitud protsess toob endaga kaasa karjääripoliitikute esiletõusu, kuna riik on selleks eeldused loonud riigieelarvelise erakondade rahastamise ja seeläbi kartellierakondadele platvormi andmisega.

Töö peamiseks teoreetiliseks seisukohaks oli kartelliparteide esiletõus, mille alguseks Katz & Mair (1995) töid 1970ndad, kuid mis Eestisse jõudis laiemalt aastal 1996, kui esimest korda eraldati riigieelarvest raha erakondadele. Riigieelarveline rahastamine sai hoogu juurde aastal 2003, kui võeti vastu seadusemuudatus, mis kolmekordistas erakondadele makstavaid eraldisi riigieelarvest ning tõi endaga kaasa ka praegu kasutatava süsteemi, kus eraldiste suurus on proportsionaalselt viimasele parlamendivalimiste tulemustele.

Töös esitati kaks uurimisküsimust, mille alusel koostati samuti kaks hüpoteesi. Uurimisküsimusteks olid „millisel määral on taasiseseisvunud Eesti valitsuses ekspertiisiga ministrite osakaal muutunud?“ ning „millisel määral on taasiseseisvunud Eesti erakondades ekspertiisiga ministrite osakaal muutunud?“. Kaks hüpoteesi, mis nendele uurimisküsimustele vastamiseks esitati on:

H1: „Alates taasiseseisvumisest on valitsuses olevate ekspertiisiga ministrite osakaal olnud langustrendis.“

H2: „Alates taasiseseisvumisest on Eesti poliitilise kartelli moodustanud erakondade poolt ministriametisse määratud ekspertiisiga ministrite osakaal langenud.“

Töö läbiviimiseks uuris autor Eesti valitsusi aastatel 1990-2023(k.a). Lähtudes 2. peatükis (Metoodika) välja toodud uurimisstrateegiast, juhtumite valikust ja hindamissüsteemist võttis autor vaatluse alla üle 300 ministriameti, mida pidasid umbes 200 ministrit ning hindas, kuidas igäühe puhul ministri taust läheb kokku talle usaldatud portfelliga. Andmed selleks tööks sai autor erinevatelt veebilehekülgedelt, millest peamised olid Vikipeedia ning Vabariigi valitsuse ja Riigikogu koduleheküljed.

Peamiste järeldustena saab välja tuua, et kui vaadata valitsusi üldiselt, siis aja jooksul on ekspertiisiga ministrite osakaal valitsuselt valitsusele järk-järgult vähenenud (trendijoone järgi hinnates) umbes 20-30% võrra. See tähendab seda, et karjääripoliitikute/expertiisita

poliitikute osakaal on 30a jooksul tõusnud, mis viitab kartellistumise protsessile. Seega võib väita, et esimene hüpotees peab paika. Teise järgelusena võib tuua selle, et neli pikemalt parlamendis olnud erakonna seas ei ole langustrend nii selgelt tuvastatav. Kuigi Keskerakonna ja Isamaa näitajad on selles osas olnud languses, on Sotsiaaldemokraatide oma jäänud sarnasele tasemele ning Reformierakonna näitaja on isegi pisut tõusnud. Seega on teise hüpoteesi osas keeruline võtta seisukohta, mis kehtiks kõigi nelja erakonna kohta.

Kasutatud kirjandus

1. Alexiadou, D. & Gunaydin, H. 2015. „Selecting the right minister: The appointments and policy effects of technocrat and expert ministers. In *Annual MPSA meeting in Chicago, April*. https://www.researchgate.net/profile/Despina-Alexiadou2/publication/275211559_Selecting_the_right_minister_The_appointments_and_policy_effects_of_technocrat_and_expert_ministers/links/55cb0b8908aea2d9bdcc161e/Selecting-the-right-minister-The-appointments-and-policy-effects-of-technocrat-and-expert-ministers.pdf (kasutatud 21.04.2023)
2. Besley, T.; Montalvo, J. G.; Reynal-Querol, M. 2011. „Do educated leaders matter?“. *The Economic Journal*, 121 (554): 205-227.
3. Black, G. S. 1970. „A theory of professionalization in politics“. *American Political Science Review*, 64 (3): 865-878.
4. Blyth, M. & Katz, R. 2005. „From catch-all politics to cartelisation: The political economy of the cartel party“. *West European Politics*, 28 (1): 33-60.
5. Eesti Päevaleht. 2016. „Poolt ja vastu: kas ministril peaks olema kõrgharidus?“. <https://epl.delfi.ee/artikkel/76386289/poolt-ja-vastu-kas-ministril-peak-olema-korgharidus> (kasutatud 22.04.2023).
6. Eesti Rahvusringhääling. 2022. „Erakonnad saavad tuleval aasta riigilt toetust 5,2 miljonit eurot“. <https://www.err.ee/1608818239/erakonnad-saavad-tuleval-aastariigilt-toetust-5-2-miljonit-eurot> (kasutatud 02.05.2023).
7. Eesti Rahvusringhääling. 2021. „Ratas soovitas värskel keskkonnaministril kõrgharidus omandada“ <https://www.err.ee/1608091651/ratas-soovitas-varskel-keskkonnaministril-korgharidus-omandada> (22.04.2023).
8. Eesti Vabariigi põhiseadus (28.06.1992). *Riigi Teataja I*. (kasutatud 21.04.2023).
9. Erakonnaseaduse muutmise ja sellest tulenevalt teiste seaduste muutmise seadus (18.12.2003). *Riigi Teataja I*. <https://www.riigiteataja.ee/akt/691976>.
10. Gerth, H. H. & Mills, C. W. 1946. „Politics as a Vocation“. *From Max Weber: Essays in Sociology*, 77-128.
11. Haynes, Katharine; Barclay, Jenni; Pidgeon, Nick. 2008. „The issue of trust and its influence on risk communication during a volcanic crisis.“ *Bulletin of Volcanology*, 70 (5): 605-621.
12. Jacqmin, J. & Lefebvre, M. 2016. „Does sector-specific experience matter? The case of European higher education ministers“. *Research Policy*, 45 (5): 987-998.

13. Jochimsen, B. & Thomasius, S. 2014. "The perfect finance minister: Whom to appoint as finance minister to balance the budget". *European Journal of Political Economy*, 34, 390-408.
14. Katz, R. S. & Mair, P. 1995. „Changing models of party organization and party democracy: the emergence of the cartel party“. *Party politics*, 1 (1): 5-28.
15. Katz, R. S. & Mair, P. 2009. „The cartel party thesis: A restatement“. *Perspectives on politics*, 7 (4): 753-766.
16. Mattozzi, A. & Merlo, A. 2008. „Political careers or career politicians?“. *Journal of Public Economics*, 92 (3-4): 597-608.
17. Seadus 1996. aasta riigieelarve (20.12.1995). *Riigi Teataja I*. Kasutatud 02.05.2023, <https://www.riigiteataja.ee/akt/28475>.
18. Semenova, Elena. 2020. „Expert Ministers in New Democracies: Delegation, Communist Legacies, or Technocratic Populism?“. *Politics and Governance*, 8 (4): 590-602.
19. Semenova, Elena. 2018. „Recruitment and careers of ministers in Central Eastern Europe and Baltic countries“. *Technocratic ministers and political leadership in European democracies*, 173-202.
20. Sikk, Allan. 2006. „From private organizations to democratic infrastructure: Political parties and the state in Estonia“. *Journal of Communist Studies and Transition Politics*, 22 (3): 341-361.
21. Sikk, Allan. 2003. „A Cartel Party System in a Post-Communist Country? The Case of Estonia“. *ECPR General Conference, Marburg*, 18-21.
22. Vabariigi Valitsus. 2023. „Koalitsioonilepe 2023-2027. <https://valitsus.ee/valitsuse-eesmargid-ja-tegevused/valitsemise-alused/koalitsioonilepe> (kasutatud 22.04.2023).

Lihtlitsents

Mina, Hardi Häelme, (isikukood: 50009132746) annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose “Karjääripoliitikute esiletõus Eesti taasiseseisvumisjärgsete ministrite näitel“ (“*The rise of the career politicians in Estonia: analysis of Estonian ministers from 1990-2023*“), mille juhendaja on Martin Mölder,

- Reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace’is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
- üldsusele kättesaadavaks tegemiseks ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace’i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
- olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile;
- kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Hardi Häelme 15.05.2023